

Uitkomsten EMU-enquête 2015

Krijn Korbee

Sector Overheidsfinanciën en Consumentenprijzen
2 februari 2015

samenvatting In deze nota worden de definitieve uitkomsten gepresenteerd van de EMU-enquête 2015 die eind 2014 is gehouden onder gemeenten, provincies, gemeenschappelijke regelingen en waterschappen. Het EMU-saldo voor deze vier overheidslagen samen wordt door de decentrale overheden geraamd op -5,2 miljard euro voor 2015 (0,77% van het bbp). Dit is hoger dan de macronorm van 0,5% van het bbp die is afgesproken met het Rijk. Voor 2016 wordt het EMU-saldo geraamd op -2,0 miljard euro.

trefwoorden EMU-enquête, EMU-saldo, 2015, decentrale overheden

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Beschrijving EMU-enquête 2015	3
2.1 Populatie	3
2.2 Beschrijving vragenformulier	3
2.3 Knelpunt reserves en voorzieningen	5
2.4 Bijraming van non-respons en onbruikbare gegevenssets	5
2.5 Kwaliteit van de aangeleverde cijfers	6
3. Uitkomsten	6
3.1 Totaaloverzicht	6
3.2 Gemeenten	8
3.3 Provincies	9
3.4 Gemeenschappelijke regelingen	10
3.5 Waterschappen	12
Bijlage 1 Formulier EMU-enquête 2015 (gemeenten)	14
Bijlage 2 Koppeling van EMU-enquête 2015 naar de Iv3-matrix	15
Bijlage 3 Vergelijking EMU-saldo 2015 met referentiewaarde	16

1. Inleiding

Deze nota geeft de verwachtingen weer van de gemeenten, provincies, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen over de ontwikkeling van hun EMU-saldo in de jaren 2014, 2015 en 2016. De EMU-saldi waarover in deze nota wordt bericht, zijn gebaseerd op de EMU-saldi zoals gemeenten, provincies, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen deze aan het CBS hebben opgegeven in de EMU-enquête 2015. Het CBS neemt de ingevulde cijfers één-op-één over, zonder hier een inhoudelijke analyse of bewerking op uit te voeren. Wel hoort het CBS de gegevens zo nodig op voor non-respons. In de tabellen waarin vergelijkingen worden gemaakt met voorgaande enquêtes zijn dit de reguliere EMU-enquêtes.

De nota is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 1 geeft een beschrijving van de EMU-enquête 2015 en de wijze van ophogen voor non-respons. Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 eerst een totaaloverzicht van de uitkomsten gegeven, gevolgd door meer detailuitkomsten voor achtereenvolgens gemeenten, provincies, gemeenschappelijke regelingen en waterschappen. In bijlage 1 staat het enquêteformulier voor 2015 en in bijlage 2 een beschrijving van de relatie tussen het EMU-enquêteformulier en de Iv3-matrix. In bijlage 3 is voor gemeenten, provincies en waterschappen op individueel niveau een overzicht opgenomen van het door hen opgegeven EMU-saldo over 2015 vergeleken met de voor hen vastgestelde referentiewaarden zoals gepubliceerd op 16 september 2014.

2. Beschrijving EMU-enquête 2015

2.1 Populatie

Voor de EMU-enquête worden de provincies, de gemeenten en de waterschappen integraal waargenomen. Voor provincies, gemeenten en waterschappen zijn er daardoor respectievelijk 12, 393 en 23 berichtgevers. Bij de gemeenschappelijke regelingen wordt een steekproef genomen. Een gemeenschappelijke regeling valt binnen de steekproef indien het totaal aan baten of lasten op de exploitatierekening groter is dan 20 miljoen euro. Van de 306 bij het CBS bekende gemeenschappelijke regelingen krijgen daardoor 120 berichtgevers het verzoek de EMU-enquête in te sturen.

2.2 Beschrijving vragenformulier

In de EMU-enquête zijn de in de onderstaande tabel weergegeven posten opgenomen¹. Alle bedragen, met uitzondering van het exploitatiesaldo, moeten in het vragenformulier met een positief teken worden opgenomen. In de derde kolom is daarom per post aangegeven of het effect op het EMU-saldo positief of negatief is. Een negatief exploitatiesaldo heeft een negatief effect op het EMU-saldo; een positief saldo heeft een positief effect op het saldo. Als alle posten zijn ingevuld, volgt daar automatisch een raming voor het EMU-saldo uit. Dit saldo wordt door het CBS zonder aanpassingen overgenomen.

---

¹ Zie bijlage 1 voor het exacte vragenformulier van de EMU-enquête.

Tabel 1 Effect posten in de EMU-enquête

<i>Nummer</i>	<i>Postomschrijving</i>	<i>Effect op EMU-saldo</i>
1	Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan/onttrekking c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	+/-
2	Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	+
3	Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie	+
4	Investeringen in (Im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	-
5	Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4	+
6	Desinvesteringen in (Im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voor zover niet op de exploitatie verantwoord	+
7	Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)	-
8	Baten bouwgrondexploitatie: Baten voor zover transacties niet op de exploitatie verantwoord	+
9	Lasten op balanspost Voorzieningen voor zover deze transacties met derden betreffen	-
10	Lasten i.v.m. transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht en nog niet vallen onder één van bovenstaande posten	-
11	Verkoop van effecten:	
A	Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)	nvt
B	Zo ja, wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie	-

Het EMU-saldo wijkt af van het begrip exploitatiesaldo waar de decentrale overheden zelf mee werken. Een belangrijk verschil is dat het exploitatiesaldo van de decentrale overheden alleen betrekking heeft op de baten en lasten van de exploitatierekening, terwijl bij het bepalen van het EMU-saldo ook kapitaaltransacties zoals investeringen en aan- en verkopen van grond worden betrokken. Daarnaast verschilt de behandeling van onder meer het interen op reserves, onttrekken van voorzieningen en de opbrengsten uit de verkoop van deelnemingen/aandelen. Voor de berekening van het EMU-saldo van de decentrale overheden moet daarom op het exploitatiesaldo een aantal correcties en aanvullingen worden gemaakt. Deze stappen komen tot uitdrukking in de in tabel 1 beschreven vraagstelling voor het bepalen van het EMU-saldo.

2.3 Knelpunt reserves en voorzieningen

In de EMU-enquête zijn specifieke vragen opgenomen over de rechtstreekse bestedingen ten laste van de reserves en voorzieningen. De aanwending van een voorziening (vraag 9) wordt namelijk, volgens de voorschriften, niet ten laste van de exploitatie geboekt, maar heeft wel effect op het EMU-saldo. Het rechtstreeks boeken van bestedingen op reserves is echter niet meer toegestaan, dit moet via de exploitatie gebeuren. Aangezien de verwachting is dat een aantal berichtgevers toch rechtstreeks bestedingen boeken ten laste van de reserves, is hiervoor expliciet een vraag opgenomen in de EMU-enquête (vraag 10). Deze bestedingen beïnvloeden namelijk rechtstreeks het EMU-saldo.

Het toevoegen van gelden aan een reserve of voorziening geschiedt, volgens de BBV-voorschriften, als last op de exploitatie (voorziening) of als resultaatbestemming (reserve). Omdat deze interne boekingen niet moeten worden meegeteld bij de berekening van het EMU-saldo, wordt daarom een correctiepost opgenomen in de enquête (voor de voorziening) of wordt deze juist bewust buiten de enquête gehouden (bij de reserve). Directe stortingen in reserves of voorzieningen, bijvoorbeeld naar aanleiding van bijdragen door derden, zijn niet toegestaan volgens de voorschriften. Indien overheden echter wel direct inkomsten in de reserves en voorzieningen storten dan worden deze middelen (baten), in tegenstelling tot de niet toegestane directe bestedingen ten laste van de reserves, niet waargenomen in de enquête. Dergelijke inkomsten hebben echter wel degelijk een positief effect op het EMU-saldo. Mocht dit type boekingen in de praktijk voorkomen, dan wordt het EMU-saldo dus te negatief geraamd.

2.4 Bijraming van non-respons en onbruikbare gegevenssets

Doorgaans zullen niet alle berichtgevers uit de eerder genoemde populaties responderen. Ook kan het voorkomen dat de respons onbruikbaar is, bijvoorbeeld omdat er een oud vragenformulier is gebruikt of omdat voor één of meer jaren er geen EMU-saldo wordt opgegeven. Niet alleen de niet binnengekomen vragenformulieren, maar ook deze onbruikbare vragenformulieren worden non-respons genoemd. Voor deze non-respons wordt bijgeraamd om te komen tot populatieramingen.

De provincies en waterschappen hebben allen gerespondeerd bij de EMU-enquête 2015 en daardoor is voor deze overheidslagen geen bijraming nodig. Dit is niet het geval bij de gemeenten. In de methode van bijramen bij gemeenten wordt in de eerste plaats voor alle jaren uitgegaan van de (som van de) gerespondeerde EMU-saldi. Vervolgens wordt ieder jaar bijgeraamd op de volgende wijze: het totaal van de respons wordt opgehoogd naar rato van de Algemene Uitkering, daarbij wordt bij de gemeenten onderscheid gemaakt tussen de verschillende grootteklassen.

Grootteklasse 1 betreft de gemeenten met meer dan 250 duizend inwoners, grootteklasse 2 de gemeenten met 150 duizend tot 250 duizend inwoners, grootteklasse 3 de gemeenten met 100 duizend tot 150 duizend inwoners, grootteklasse 4 de gemeenten met 50 duizend tot 100 duizend inwoners, grootteklasse 5 de gemeenten met 20 duizend tot 50 duizend inwoners, grootteklasse 6 de gemeenten met 10 duizend tot 20 duizend inwoners, grootteklasse 7 de gemeenten met 5 duizend tot 10 duizend inwoners en grootteklasse 8 de gemeenten met een inwonertal lager dan 5 duizend. Grootteklassen 4 en 5 worden daarbij nog verder gesplitst naar Noord-, Oost-, Zuid- en West-Nederland.

Bij de gemeenschappelijke regelingen wordt er niet opgehoogd. Reden is dat het EMU-saldo in de kwartaal- en jaarrekeningen vrijwel in het geheel wordt bepaald door de zogenaamde plusregio's. Deze hebben alle gerespondeerd. Van de overige gemeenschappelijke regelingen is het geraamde EMU-saldo doorgaans bij benadering nul.

2.5 Kwaliteit van de aangeleverde cijfers

Het EMU-saldo wordt geraamd op basis van de gegevens die door de berichtgevers worden aangeleverd. Het CBS voert geen plausibiliteitstoetsen op de aangeleverde gegevens uit. Bij een aantal vragen komt het geregeld voor dat deze niet worden gevuld. Zo wordt bijvoorbeeld vraag 4 over de investeringen door 20 gemeenten voor één of meerdere jaren niet ingevuld. Reden kan zijn dat de investeringen in dat jaar volledig via de exploitatierekening lopen. Indien dit echter niet zo is, dan betekent het ontbreken van de investeringen bij deze berichtgevers dat hun opgegeven EMU-saldo positiever uitvalt. In de onderstaande tabel zijn de responsepercentages per vraag bij de gemeenten opgenomen.

Tabel 2 Responsepercentage per vraag bij gemeenten

Nr	Postomschrijving	2014	2015	2016
		%		
1	Exploitatiesaldo	99	99	98
2	Afschrijvingen	99	99	99
3	Bruto dotaties aan voorzieningen tlv de expl.	92	90	89
4	Investeringen in (lm)materiële vaste activa	98	98	95
5	Bijdragen van andere overheden, etc	20	14	9
6	Desinvesteringen	16	7	5
7	Aankoop van grond	49	48	47
8	Baten bouwgrondexploitatie	52	52	49
9	Lasten op balanspost voorzieningen	77	76	75
10	Lasten ivm transacties met derden tlv reserves	2	2	2
11	Waarde boekwinst aandelen	4	4	1

3. Uitkomsten

3.1 Totaaloverzicht

In tabel 3 is een totaaloverzicht opgenomen van de EMU-saldi van de decentrale overheden voor 2015. Op basis van de door de decentrale overheden aangeleverde gegevens blijkt dat de macro-waarde van het EMU-saldo uitkomt op -5,2 miljard euro, dit is 0,77% van het bruto binnenlands product (bbp). Dit is hoger dan de maximale macronorm van 0,5% bbp voor de decentrale overheden tezamen die is afgesproken met het Rijk voor 2015.

Tabel 3 EMU-saldi van decentrale overheden 2015

Overheidslaag	Opgegeven EMU-saldo 2015 mln euro	%BBP	Referentiewaarde	Verschil
Provincies	-1.924	0,29%	-667	-1.257
Gemeenten	-2.838	0,43%	-2.269	-569
Gemeenschappelijke regelingen	+76	-0,01%	0	+76
Waterschappen	-472	0,07%	-400	-72
Totaal	-5.158	0,77%	-3.337	-1.821

In tabel 4 is de respons weergegeven bij gemeenten, provincies, gemeenschappelijke regelingen en waterschappen. Met respons wordt in dit verband bedoeld de berichtgevers die een bruikbare dataset hebben ingestuurd.

Alle provincies en waterschappen hebben net als in de vorige EMU-enquête een volledige dataset ingestuurd. Voor gemeenten is de bruikbare respons lager, namelijk 98% en is daarmee iets lager dan in 2014. Van de 120 gemeenschappelijke regelingen die in de steekproef zijn opgenomen, hebben 112 een bruikbare dataset ingestuurd, wat een responsepercentage van 93% oplevert.

Tabel 4 Respons EMU-enquête

Overheidslaag	2015			2014	2013
	Aantal in steekproef	Goede respons	Responsepercentage	Responsepercentage	Responsepercentage
	x1		%		
Provincies	12	12	100	100	100
Gemeenten	393	385	98	99	98
Gemeenschappelijke regelingen	120	112	93	97	99
Waterschappen	23	23	100	100	100
Totaal	548	532	97	99	98

In tabel 5 zijn de EMU-saldi voor de verschillende overheden opgenomen. Ter vergelijking zijn de relevante saldi uit eerdere EMU-enquêtes opgenomen. Aangezien de waterschappen geen saldo voor 2014 hebben aangeleverd is voor hen voor 2014 het saldo uit de enquête 2014 aangehouden.

Tabel 5 EMU-saldo per overheidslaag

Overheidslaag	2014			2015		2016	2016 - 2015
	Enq 2013	Enq 2014	Enq 2015	Enq 2014	Enq 2015	Enq 2015	Enq 2015
	mln euro						
Provincies	-836	-1038	-1844	-1290	-1924	-1082	+842
Gemeenten	-384	-2134	-3204	-873	-2838	-582	+2256
Gemeenschappelijke regelingen	-5	-69	+68	+17	+76	+77	+1
Waterschappen	-510	-471	-471	-442	-472	-461	+11
Totaal	-1735	-3712	-5451	-2588	-5158	-2048	+3110

In tabel 5 is te zien dat bij alle overheidslagen, behalve de gemeenschappelijke regelingen, voor alle jaren een EMU-tekort wordt verwacht. De ramingen voor de EMU-saldi voor 2014 is in vergelijking met de vorige raming sterk verslechterd. Uit de iv3-rapportage over het derde kwartaal van 2014 blijkt door het CBS berekende EMU-tekort met -521 miljoen euro veel minder negatief. Vooral het exploitatiesaldo wordt daar veel beter ingeschat. De raming voor 2015 is ook fors verslechterd ten opzichte van de raming die vorig jaar is opgesteld. Tot slot geldt dat het EMU-saldo positiever wordt ingeschat naarmate het jaar verder in de toekomst ligt. Deels komt dit doordat berichtgevers voor latere jaren minder investeringen rapporteren. Dit wordt onder meer veroorzaakt doordat geplande investeringen die formeel nog niet zijn goedgekeurd (door de gemeenteraad), (meestal) nog niet worden opgegeven in de enquête. Ook het exploitatiesaldo blijkt minder negatief te worden ingeschat.

In de volgende paragrafen wordt er per overheidslaag in meer detail gekeken naar de respons en de opbouw van het geraamde EMU-saldo.

3.2 Gemeenten

Bij de gemeenten is van 384 berichtgevers een bruikbare enquête ontvangen. In de onderstaande tabel is per grootteklasse het aantal berichtgevers en het geraamde saldo weergegeven. Ter vergelijking zijn voor de jaren 2014 en 2015 ook de uitkomsten uit de EMU-enquêtes 2013 en 2014 opgenomen.

Tabel 6 EMU-saldi voor de gemeenten, na ophoging

Berichtgever/ grootteklasse	Aantal ¹⁾	2014			2015		2016	2016 - 2015
		Enq 2013	Enq 2014	Enq 2015	Enq 2014	Enq 2015	Enq 2015	Enq 2015
	x1	mln euro						
Amsterdam	1 (1)	+190	-209	-126	-139	-520	-257	+263
Rotterdam	1 (1)	-94	-180	-244	-92	-204	-63	+141
Den Haag	1 (1)	-161	-161	-101	-211	-191	-154	+37
Utrecht	1 (1)	+87	-110	-165	-59	-91	-52	+39
Totaal GK1	4 (4)	+22	-660	-636	-501	-1.006	-526	+480
GK 2	13 (13)	-244	-374	-409	-194	-567	-250	+317
GK 3	13 (11)	-218	-263	-673	-73	-371	-73	+298
GK 4	45 (43)	-69	-538	-684	-238	-448	-21	+427
GK 5	193 (192)	+114	-243	-543	+98	-285	+239	+524
GK 6	99 (97)	+38	-34	-238	+34	-107	+73	+180
GK 7+8	26 (25)	-25	-21	-22	+1	-55	-23	+32
Totaal	393 (385)	-384	-2.134	-3.204	-873	-2.838	-582	+2.256

1) Het aantal berichtgevers in de EMU-enquête 2015, met tussen haakjes het aantal berichtgevers met goede respons

Het geraamde EMU-saldo van gemeenten komt in 2014 uit op -3,2 miljard euro. Het saldo verbetert via -2,8 miljard euro in 2015 tot -0,6 miljard euro in 2015. Deze verbetering vindt plaats in grootteklassen 2 tot en met 8. Bij grootteklasse 1 is het beeld iets anders. Amsterdam en Den Haag verwachten in 2015 een slechter saldo dan voor 2014. Hierdoor is het totale saldo van grootteklasse 1 voor 2015 slechter dan voor 2014. In 2016 verbetert het saldo van grootteklasse 1 volgens de enquête.

Per grootteklasse zijn voor 2014 en 2015 vrijwel alle geraamde saldi ten opzichte van de uitkomsten van de EMU-enquête 2014 neerwaarts bijgesteld. Als naar de individuele berichtgevers wordt gekeken, is de conclusie wat genuanceerder. Ongeveer 55 procent geeft

voor 2014 een slechter saldo op, voor 2015 is dit 70 procent. In de onderstaande tabel is de verdeling van berichtgevers naar grootte van bijstelling in het EMU-saldo te zien.

Tabel 7 Bijstelling van het geraamde EMU-saldo van gemeenten voor 2014 en 2015 (enquête 2015 t.o.v. enquête 2014)

Grootte bijstelling	2014	2015
mln euro	x1	
<-20	18	25
-20 tot -10	22	24
-10 tot 0	171	222
0 tot 10	160	113
10 tot 20	14	6
>20	8	3
Totaal¹	393	393

1) Voor berichtgevers die zijn heringedeeld wordt in het jaar dat ze niet bestaan een EMU-saldo van 0 gehanteerd.

Wat opvalt in tabel 6 is het lage geraamde EMU-tekort voor 2016, 0,6 miljard euro. Dit betekent een verbetering van 2,3 miljard euro ten opzichte van de raming voor 2015. In de onderstaande tabel zijn de totale waarden per vraag te zien, alsmede de bijstelling ten opzichte van de uitkomsten uit de EMU-enquête 2014.

Tabel 8 Waarde gemeenten per vraag EMU-enquête 2015 en bijstelling t.o.v. EMU-enquête 2014

Nr	Postomschrijving	Effect op EMU	2014		2015		2016	
			waarde	bijstelling	waarde	bijstelling	waarde	tov 2015
mln euro								
1	Exploitatiesaldo	+/-	-1250	-502	-1468	-802	-613	855
2	Afschrijvingen	+	2229	-139	2305	-15	2222	-83
3	Bruto dotaties aan voorzieningen tlv de expl.	+	1032	61	887	-25	874	-13
4	Investerings in (lm)materiële vaste activa	-	5104	248	4572	900	3238	-1334
5	Bijdragen van andere overheden, etc	+	193	-337	299	-111	256	-43
6	Desinvesteringen	+	460	317	164	64	32	-132
7	Aankoop van grond	-	1390	-18	1224	122	1000	-224
8	Baten bouwgrondexploitatie	+	1480	-268	1665	-14	1599	-66
9	Lasten op balanspost voorzieningen	-	836	6	811	59	691	-120
10	Lasten ivm transacties met derden tlv reserves	-	-3	-39	22	-18	13	-9
11	Boekwinst verkoop aandelen	-	20	5	61	-1	9	-52
EMU-saldo			-3204	-1070	-2838	-1965	-582	2256

3.3 Provincies

Alle twaalf provincies hebben een bruikbare EMU-enquête ingestuurd. Het totale geraamde EMU-saldo bedraagt -1.844 miljoen euro voor 2014, -1.924 miljoen euro voor 2015 en -1.082 miljoen euro voor 2016. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de uitkomsten per provincie.

Tabel 9 Geraamde EMU-saldi voor de provincies

Provincie	2014		2015		2016	2016 - 2015	
	Enq 2013	Enq 2014	Enq 2015	Enq 2014	Enq 2015	Enq 2015	
	mln euro						
Groningen	-196	-84	-127	-35	-64	-96	-32
Friesland	-119	-93	-292	-104	-305	-431	-126
Drenthe	-37	-47	-55	-51	-68	-35	+33
Overijssel	+14	-95	-207	-88	-139	-41	+98
Gelderland	-22	-110	-185	-319	-620	-103	+517
Utrecht	-13	-18	-63	-18	-41	+8	+49
Noord-Holland	-109	-247	-251	-271	-314	-210	+104
Zuid-Holland	-185	-162	-162	-250	-144	-116	+28
Zeeland	-53	-10	-71	-7	-36	-76	-40
Noord-Brabant	+6	-49	-191	-72	-56	+82	+138
Limburg	-122	-114	-233	-82	-124	-61	+63
Flevoland	+0	-10	-7	+6	-13	-5	+8
Totaal	-836	-1.038	-1.844	-1.290	-1.924	-1.082	+842

Voor zowel verslagjaar 2014 als verslagjaar 2015 is de raming uit de EMU-enquête 2015 aanzienlijk slechter dan die uit de EMU-enquête 2014. Voor 2016 wordt een verbetering ten opzichte van 2015 voorzien. Deze wordt voor een deel veroorzaakt door een slecht saldo van Gelderland in 2015. Verder valt op dat Noord-Brabant in 2016 een positief saldo verwacht. In de onderstaande tabel zijn de totale waarden per vraag te zien voor 2014, 2015 en 2016, evenals de bijstelling ten opzichte van de EMU-enquête 2014.

Tabel 10 Waarde provincies per vraag EMU-enquête 2015 en bijstelling t.o.v. EMU-enquête 2014

Nr	Postomschrijving	Effect op EMU	2014		2015		2016	
			waarde	bijstelling	waarde	bijstelling	waarde	waarde
			mln euro					
1	Exploitatiesaldo	+/-	-1.651	-809	-1.402	-633	-594	
2	Afschrijvingen	+	+577	+19	+349	+32	+373	
3	Bruto dotaties aan voorzieningen tlv de	+	+230	+41	+133	+17	+127	
4	Investerings in (lm)materiële vaste activa	-	+1.095	-86	+1.230	+15	+1.142	
5	Bijdragen van andere overheden, etc	+	+338	-136	+453	+4	+431	
6	Desinvesteringen	+	+0	+0	+1	+1	+3	
7	Aankoop van grond	-	+93	+42	+70	+36	+37	
8	Baten bouwgrondexploitatie	+	+85	-68	+182	+63	+77	
9	Lasten op balanspost voorzieningen	-	+171	-98	+229	+25	+208	
10	Lasten ivm transacties met derden tlv	-	+28	-40	+112	+44	+113	
11	Boekwinst verkoop aandelen	-	+35	+35	+0	+0	+0	
	EMU-saldo		-1.844	-806	-1.924	-634	-1.082	

3.4 Gemeenschappelijke regelingen

Voor de EMU-enquête 2015 zaten 120 van de 306 bij het CBS bekende gemeenschappelijke regelingen in de steekproef. Van deze 120 hebben 112 een bruikbare dataset ingestuurd, wat een responspercentage van 93% betekent.

Het is lastig om voor de ontbrekende gemeenschappelijke regelingen (i.e. non-respons plus niet-steekproef) op een goede manier het ontbrekende EMU-saldo bij te ramen. Uit de jaar-

rekeningen van eerdere jaren blijkt echter dat het EMU-saldo voornamelijk wordt bepaald door de plusregio's. In volgorde van grootte (naar inwoneraantal) zijn dit: Stadsregio Amsterdam, Stadsregio Rotterdam, Stadsgewest Haaglanden, Samenwerkingsverband Regio Eindhoven, Regio Rivierenland, Regio Twente, Bestuur Regio Utrecht en Parkstad Limburg. Van deze plusregio's zit Parkstad Limburg niet in de steekproef (te klein); de overige plusregio's hebben gerespondeerd. Voor de overige bij te ramen gemeenschappelijke regelingen geldt dat zij doorgaans in de jaarrekening een EMU-saldo hebben van rond de nul. Het EMU-saldo van de ontbrekende gemeenschappelijke regelingen is daarom op nul gesteld.

Voor de gemeenschappelijke regelingen die een bruikbare EMU-enquête hebben aangeleverd, is in onderstaande tabel een overzicht van het EMU-saldo te zien. Vergeleken met de gemeenten en provincies zijn de saldi relatief klein. Voor 2014 is het verwachte saldo met 127 miljoen euro naar boven bijgesteld in vergelijking met de resultaten uit de EMU-enquête 2014. Het saldo voor 2015 is bijna 60 miljoen euro positiever dan de vorige raming. Van de plusregio's samen is het EMU-saldo apart te zien. Aangezien de Bestuur Regio Utrecht binnen de plusregio's een groot aandeel heeft wordt deze apart getoond. In de groep Overige wordt een groot deel het EMU-saldo bepaald door de veiligheidsregio's en het Waddenfonds en hun saldi worden daarom apart weergegeven.

Tabel 11 EMU-saldi voor het totaal van de gemeenschappelijke regelingen

Type gr	Aantal ¹⁾	2014			2015		2016	2016 - 2015
		Enq 2013	Enq 2014	Enq 2015	Enq 2014	Enq 2015	Enq 2015	Enq 2015
	x1	mln euro						
Plusregio's	7 (7)	-2	+9	+79	+26	+93	+50	-43
w.v. Regio Utrecht		+4	+2	+101	+3	+114	+86	-28
Overige	113 (105)	-3	-77	-12	-9	-17	+27	+44
w.v. Veiligheidsregio's		-2	-81	-46	+2	-42	+17	+59
Waddenfonds			+18	+16		+35	+24	-11
Totaal	120 (112)	-5	-69	+68	+17	+76	+77	+1

1) Het aantal berichtgevers in de EMU-enquête 2015, met tussen haakjes het aantal berichtgevers met goede respons

Tot slot staan in de onderstaande tabel de totale waarden per vraag, alsmede de bijstelling ten opzichte van de EMU-enquête 2014. De grootste bijstellingen voor 2014 zijn bij de posten 'Investerings in (Im)materiële vaste activa' en 'afschrijvingen'. Ook de dotaties aan en lasten op de voorzieningen en het exploitatiesaldo laten schommelingen zien. Deze posten geven ook in 2015 bijstellingen te zien ten opzichte van de vorige enquête.

Tabel 12 Waarde gemeenschappelijke regelingen per vraag EMU-enquête 2015 en bijstelling t.o.v. EMU-enquête 2014

Nr	Postomschrijving	Effect op EMU	2014		2015		2016
			waarde	bijstelling	waarde	bijstelling	waarde
mln euro							
1	Exploitatiesaldo	+/-	11	47	3	57	-23
2	Afschrijvingen	+	379	238	387	248	363
3	Bruto dotaties aan voorzieningen tlv de	+	21	-101	9	-97	-6
4	Investerings in (lm)materiële vaste activa	-	321	91	313	205	254
5	Bijdragen van andere overheden, etc	+	2	-12	6	-7	6
6	Desinvesteringen	+	3	-6	5	4	2
7	Aankoop van grond	-	1	-1	7	2	0
8	Baten bouwgrondexploitatie	+	0	0	0	0	0
9	Lasten op balanspost voorzieningen	-	21	-56	11	-63	10
10	Lasten ivm transacties met derden tlv	-	5	-4	3	3	1
11	Boekwinst verkoop aandelen	-	0	0	0	0	0
EMU-saldo			68	137	76	59	77

3.5 Waterschappen

In Tabel 13 staan de schattingen voor het EMU-saldo van de waterschappen. Het verwachte EMU-saldo van de waterschappen komt in 2015 uit op -472 miljoen euro en in 2016 op -461 miljoen euro. In tegenstelling tot de andere overheidslagen worden er bij de waterschappen in de EMU-enquête 2015 geen gegevens over de verwachte EMU-saldi van het jaar 2014 uitgevraagd.

Tabel 13 Geraamd EMU-saldo voor het totaal van de waterschappen

Postomschrijving	Effect op EMU	2014	2015
		mln euro	
EMU-exploitatiesaldo (saldo voor toevoeging/ontrekking aan reserves)	+	-63	-16
Invloed investeringen (zie staat van vaste activa)			
bruto-investeringsuitgaven	-	1382	1355
investeringsubsidies	+	467	365
verkoop materiële en immateriële activa	+	0	0
afschrijvingen	+	519	550
Invloed voorzieningen (zie staat van reserves en voorzieningen)			
toevoegingen aan voorzieningen t.l.v. exploitatie	+	50	44
onttrekkingen aan voorzieningen t.b.v. exploitatie	-	2	2
betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	-	59	45
eventuele externe vermeerderingen van voorzieningen	+	0	0
Invloed reserves (zie staat van reserves en voorzieningen)			
eventuele betalingen rechtstreeks uit reserves	-	2	2
eventuele externe vermeerderingen van reserves	+	0	0
Deelnemingen en aandelen			
boekverlies	+	0	0
boekwinst	-	0	0
EMU-saldo		-472	-461

Bijlage 2 Koppeling van EMU-enquête 2015 naar de Iv3-matrix

1. *Exploitatiesaldo voor toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves.* Hier wordt in Iv3-terminen functie 970, cat. 6.o. bedoeld.
2. *Afschrijvingen ten laste van de exploitatie* Alle lasten op cat. 2.3 op de functies, alsmede de lasten op cat. 2.3 op de kostenplaatsen die met een 6.1-cat. worden doorgerekend.
3. *Bruto dotaties aan de post Voorzieningen ten laste van de exploitatie* Alle lasten op de functies 001 t.e.m. 960 op cat. 6.o.
4. *Investerings in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd* Hier worden de lasten op de Iv3-regels A111 tot en met A129, categorie 1 tot en met 4, exclusief 2.2 en 2.3 bedoeld. Het is de bedoeling dat de gemeenten de investeringen bruto opnemen, m.a.w. eventuele baten uit bijvoorbeeld bijdragen horen hier niet in mindering gebracht te worden. Het betreft bij post 4 de in het betreffende jaar geplande uitgaven, niet het totale investeringsbedrag voor op te starten investeringsprojecten.
5. *Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet in mindering zijn gebracht op post 4* Hier worden alle baten op de balansregels A111 tot en met A129, cat. 4.1.1, 4.1.2, 4.2.2, 4.2.3, 4.3.1 en 4.3.2 bedoeld.
6. *Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voorzover niet op exploitatie verantwoord* Hier worden de baten op de balansregels A111 tot en met A129 op de 3-categorieën bedoeld.
7. *Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken etc. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)* Het gaat hier om de lasten op de balansregels A211 tot en met A215, cat. 1 t.e.m. 4 (exclusief 2.2 en 2.3) en cat 6.3
8. *Baten bouwgrondexploitatie: Baten voor zover transacties niet op exploitatie verantwoord* Hier wordt bedoeld op de baten op de balansregels A211 tot en met A215, cat. 2 tot en met 4 (exclusief 2.2 en 2.3) en cat 6.3
9. *Lasten op de balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen* Hier wordt bedoeld op de lasten op balansregel P12, cat. 1 tot en met 4 (exclusief 2.2 en 2.3.)
10. *Lasten in verband met transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserve (incl. fondsen en dergelijke) worden gebracht en die niet vallen onder één van bovenstaande posten* Bij post 10 wordt er bedoeld op de lasten op de balansregels P111 tot en met P114, cat. 1 tot en met 4 (exclusief 2.2 en 2.3). Eigenlijk mogen hier geen boekingen plaatsvinden. Gezien de respons bij eerdere enquêtes is deze post echter nog gehandhaafd.
11. a. *Gaat u effecten verkopen?* b. *Zo ja, wat is de verwachte boekwinst op de exploitatie?* De eventuele baten van post 11b verwachten we op cat. 5.7.

Bijlage 3 Vergelijking EMU-saldo 2015 met referentiewaarde

Hieronder staan de opgaven van de EMU-saldi van de individuele provincies, gemeenten en waterschappen vergeleken met de referentiewaarde zoals deze zijn gepubliceerd op 16 september 2014. Voor de herindelende gemeenten zijn de opgegeven referentiewaarden aan de nieuwe eenheid toegekend². Bedragen zijn in 1000 euro. Een positief bedrag bij de kolom verschil betekent dat het opgegeven saldo binnen de norm blijft. Een negatief bedrag betekent dat het opgegeven saldo een overschrijding van de norm oplevert.

Vergelijking individuele provincies

Provincie	Opgegeven EMU-saldo	Referentiewaarde	Vershil
Drenthe	-68.152	-23.675	-44.477
Flevoland	-12.546	-19.017	+6.471
Fryslan	-305.000	-55.209	-249.791
Gelderland	-619.535	-131.027	-488.508
Groningen	-63.578	-27.062	-36.516
Limburg	-123.878	-49.539	-74.339
Noord-Brabant	-56.355	-85.006	+28.651
Noord-Holland	-314.050	-61.533	-252.517
Overijssel	-138.744	-69.214	-69.530
Utrecht	-41.438	-43.149	+1.711
Zeeland	-36.000	-27.701	-8.299
Zuid-Holland	-144.463	-75.169	-69.293

² Voor de opgesplitste gemeente Maasdonk wordt 60% van de referentiewaarde toebedeeld aan 's-Hertogenbosch en 40% aan Oss.

Vergelijking individuele gemeenten

Gemeente	Opgegeven EMU-saldo 2014	Referentiewaarde	Verskil
Aa en Hunze	-4.974	-2.483	-2.491
Aalburg	-1.089	-864	-225
Aalsmeer	-2.528	-2.396	-132
Aalten	-198	-2.230	+2.032
Achtkarspelen	-1.840	-2.805	+965
Alblasserdam	-1.387	-2.095	+708
Albrandswaard	-2.240	-1.893	-347
Alkmaar (na herindeling)	Geen aanlevering	-13.792	NB
Almelo	4.420	-11.585	+16.005
Almere	-42.113	-25.857	-16.256
Alphen aan den Rijn	40.103	-13.782	+53.885
Alphen-Chaam	-699	-827	+128
Ameland	-55	-851	+796
Amersfoort	-3.032	-18.235	+15.203
Amstelveen	-17.501	-9.597	-7.904
Amsterdam	-520.000	-266.823	-253.177
Apeldoorn	-13.026	-22.226	+9.200
Appingedam	705	-1.545	+2.250
Arnhem	-39.585	-25.432	-14.153
Assen	-26.603	-12.751	-13.852
Asten	5.381	-1.452	+6.833
Baarle-Nassau	-862	-640	-222
Baarn	2.768	-1.982	+4.750
Barendrecht	-31.738	-3.371	-28.367
Barneveld	-2.823	-4.300	+1.477
Bedum	-145	-870	+725
Beek	-2.084	-2.682	+598
Beemster	-558	-720	+162
Beesel	-1.406	-1.210	-196
Bellingwedde	-1.010	-1.012	+2
Bergeijk	2.141	-2.091	+4.232
Bergen (L.)	-8.265	-1.145	-7.120
Bergen (NH.)	-4.647	-2.988	-1.659
Bergen op Zoom	998	-9.857	+10.855
Berkelland	-1.243	-3.879	+2.636
Bernheze	4.744	-2.680	+7.424
Best	-5.595	-3.178	-2.417
Beuningen	5.367	-2.176	+7.543
Beverwijk	-12.751	-4.321	-8.430
Binnenmaas	-8.813	-2.088	-6.725
Bladel	1.393	-1.866	+3.259
Blaricum	-18.539	-1.199	-17.340
Bloemendaal	-5.182	-2.046	-3.136
Bodegraven-Reeuwijk	2.320	-2.902	+5.222
Boekel	-117	-994	+877
Borger-Odoorn	1.116	-2.434	+3.550
Borne	-8.283	-2.250	-6.033
Borsele	861	-1.880	+2.741
Boxmeer	973	-2.732	+3.705
Boxtel	-6.225	-3.386	-2.839
Breda	-10.700	-22.485	+11.785
Brielle	11.596	-2.418	+14.014
Bronckhorst	-7.400	-2.774	-4.626
Brummen	-2.421	-1.779	-642
Brunssum	8	-3.751	+3.759
Bunnik	453	-1.086	+1.539
Bunschoten	6.608	-1.642	+8.250
Buren	1.207	-2.017	+3.224
Bussum	3.971	-3.059	+7.030
Capelle aan den IJssel	-20.122	-7.716	-12.406
Castricum	1.410	-2.459	+3.869
Coevorden	2.057	-4.047	+6.104
Cranendonck	-2.173	-1.830	-343
Cromstrijen	-736	-835	+99

Gemeente	Opgegeven EMU-saldo 2014	Referentiewaarde	Vershill
Cuijk	-152	-2.868	+2.716
Culemborg	892	-2.885	+3.777
Dalfsen	25	-2.049	+2.074
Dantumadiel	-1.609	-1.865	+256
De Bilt	194	-3.782	+3.976
De Friese meren	-3.130	-4.792	+1.662
De Marne	-1.449	-1.285	-164
De Ronde Venen	-3.765	-3.475	-290
De Wolden	-741	-1.970	+1.229
Delft	-45.131	-15.066	-30.065
Delfzijl	-167	-3.289	+3.122
Den Helder	2.027	-7.000	+9.027
Deurne	2.136	-3.333	+5.470
Deventer	-9.330	-13.009	+3.679
Diemen	4.357	-3.140	+7.497
Dinkelland	-1.430	-2.806	+1.376
Doesburg	-780	-1.235	+455
Doetinchem	-7.895	-7.246	-649
Dongen	-1.167	-1.979	+812
Dongeradeel	-2.897	-2.764	-133
Dordrecht	-21.103	-19.107	-1.996
Drechterland	-5.783	-1.349	-4.434
Drimmelen	-1.867	-2.062	+195
Dronten	7.101	-4.199	+11.300
Druten	-924	-1.453	+529
Duiven	1.442	-2.285	+3.727
Echt-Susteren	-5.704	-2.906	-2.798
Edam-Volendam	-2.637	-2.899	+262
Ede	-23.156	-11.918	-11.238
Eemnes	-18.338	-792	-17.546
Eemswold	-2.089	-2.223	+134
Eersel	459	-1.634	+2.093
Eijsden-Margraten	-2.033	-2.247	+215
Eindhoven	-83.895	-33.413	-50.482
Elburg	-775	-1.821	+1.046
Emmen	-16.102	-15.265	-837
Enkhuizen	-1.895	-1.811	-84
Enschede	-29.269	-26.145	-3.124
Epe	-11.263	-2.890	-8.373
Ermelo	-12.244	-2.690	-9.554
Etten-Leur	-18.424	-5.025	-13.399
Ferwerderadiel	792	-765	+1.557
Franekeradeel	-6.883	-2.263	-4.620
Geertruidenberg	-694	-1.836	+1.142
Gelderom	-6.077	-2.498	-3.579
Geldrop-Mierlo	-1.868	-3.468	+1.600
Gemert-Bakel	1.859	-2.931	+4.790
Gennep	-993	-1.699	+706
Giessenlanden	-756	-1.204	+448
Gilze en Rijen	-6.327	-2.268	-4.059
Goeree-Overflakkee	-7.035	-5.057	-1.978
Goes	-3.813	-4.903	+1.090
Goirle	-1.631	-2.192	+561
Gorinchem	-4.264	-5.841	+1.577
Gouda	-12.046	-9.259	-2.787
Grave	-3.197	-991	-2.206
Groesbeek (na herindeling)	-734	-3.273	+2.539
Groningen	-125.941	-34.947	-90.994
Grootegeest	1.505	-985	+2.490
Gulpen-Wittem	-406	-1.435	+1.029
Haaksbergen	3.032	-1.952	+4.984
Haaren	479	-1.224	+1.703
Haarlem	524	-19.266	+19.790
Haarlemmerliede en Spaarnwoude	11.470	-431	+11.901
Haarlemmermeer	-22.435	-16.032	-6.403

Gemeente	Opgegeven EMU-saldo 2014	Referentiewaarde	Vershil
Halderberge	-6.087	-2.739	-3.348
Hardenberg	-11.293	-5.770	-5.523
Harderwijk	19.349	-4.785	+24.134
Hardinxveld-Giessendam	-331	-1.568	+1.237
Haren	-10.795	-1.688	-9.107
Harlingen	-1.538	-2.346	+808
Hatter	1.974	-928	+2.902
Heemskerk	1.298	-3.439	+4.737
Heemstede	-1.913	-1.931	+18
Heerde	-2.739	-1.416	-1.323
Heerenveen	8.772	-5.763	+14.535
Heerhugowaard	9.225	-6.084	+15.309
Heerlen	-58.406	-14.083	-44.323
Heeze-Leende	-1.420	-1.162	-258
Heiloo	3.806	-1.730	+5.536
Hellendoorn	-3.254	-3.781	+526
Hellevoetsluis	174	-3.507	+3.681
Helmond	-3.096	-13.473	+10.377
Hendrik-Ido-Ambacht	5.790	-2.826	+8.616
Hengelo	2.838	-10.878	+13.716
het Bildt	1.075	-1.065	+2.140
Heumen	171	-1.257	+1.428
Heusden	-10.581	-4.264	-6.317
Hillegom	-3.843	-2.235	-1.608
Hilvarenbeek	2.836	-1.547	+4.383
Hilversum	-6.651	-9.718	+3.067
Hof van Twente	-2.809	-3.194	+385
Hollands Kroon	7.081	-3.746	+10.827
Hoogeveen	-18.804	-6.540	-12.264
Hoogezand-Sappemeer	-5.715	-5.169	-546
Hoorn	554	-8.685	+9.239
Horst aan de Maas	-1.917	-3.940	+2.023
Houten	10.635	-4.266	+14.901
Huizen	-4.258	-3.332	-926
Hulst	1.057	-2.442	+3.499
IJsselstein	8.525	-2.915	+11.440
Kaag en Braassem	-1.075	-2.810	+1.735
Kampen	-4.973	-6.145	+1.172
Kapelle	-5.056	-1.150	-3.906
Katwijk	-18.059	-6.169	-11.890
Kerkrade	-3.310	-6.771	+3.461
Koggenland	3.009	-1.704	+4.713
Kollumerland c.a.	-1.166	-1.243	+77
Korendijk	622	-751	+1.373
Krimpen aan den IJssel	-3.905	-2.443	-1.462
Krimpenerwaard (na herindeling)	Geen aanlevering	-5.095	NB
Laarbeek	3.689	-1.652	+5.341
Landerd	-2.615	-1.344	-1.271
Landgraaf	-11.102	-4.587	-6.515
Landsmeer	4.022	-1.099	+5.121
Langedijk	-6.564	-2.415	-4.149
Lansingerland	-4.998	-6.160	+1.162
Laren	-27.455	-950	-26.505
Leek	1.488	-1.904	+3.392
Leerdam	937	-2.359	+3.296
Leeuwarden	-11.320	-17.128	+5.808
Leeuwarderadeel	423	-788	+1.211
Leiden	-84.528	-19.259	-65.269
Leiderdorp	8.581	-2.921	+11.502
Leidschendam-Voorburg	-41.055	-8.263	-32.792
Lelystad	3.187	-11.181	+14.368
Leudal	-6.529	-3.047	-3.482
Leusden	5.933	-2.368	+8.301
Lingewaal	1.525	-741	+2.266
Lingewaard	-4.232	-4.023	-209

Gemeente	Opgegeven EMU-saldo 2014	Referentiewaarde	Vershill
Lisse	-6.535	-1.829	-4.706
Littenseradiel	Geen aanlevering	-916	NB
Lochem	-1.919	-2.922	+1.003
Loon op Zand	-2.047	-1.901	-146
Lopik	2.121	-955	+3.076
Loppersum	-6.224	-1.110	-5.114
Losser	1.286	-2.271	+3.557
Maasdriel	-574	-2.108	+1.534
Maasgouw	-4.863	-2.210	-2.653
Maassluis	3.631	-3.522	+7.153
Maastricht	-78.765	-20.280	-58.485
Marum	477	-916	+1.393
Medemblik	1.198	-3.355	+4.553
Meerssen	-11.661	-1.587	-10.074
Menameradiel	462	-988	+1.450
Menterwolde	457	-1.283	+1.740
Meppel	1.917	-4.123	+6.040
Middelburg	4.314	-6.036	+10.350
Midden-Delfland	3.680	-2.112	+5.792
Midden-Drenthe	1.440	-3.070	+4.510
Mill en Sint Hubert	-1.749	-1.009	-740
Moerdijk	6.159	-3.201	+9.360
Molenwaard	-10.174	-3.169	-7.005
Montferland	14.891	-3.190	+18.081
Montfoort	2.035	-1.009	+3.044
Mook en Middelaar	468	-649	+1.117
Muiden	-640	-600	-40
Naarden	-1.220	-1.616	+396
Neder-Betuwe	-2.041	-2.055	+14
Nederweert	1.866	-1.389	+3.255
Neerijnen	Geen aanlevering	-871	NB
Nieuwegein	-10.948	-6.683	-4.265
Nieuwkoop	9.451	-3.526	+12.977
Nijkerk	-3.286	-3.502	+216
Nijmegen	-33.467	-33.822	+355
Nissewaard (na herindeling)	Geen aanlevering	-9.302	NB
Noord-Beveland	-3.524	-1.029	-2.495
Noordenveld	-898	-3.147	+2.249
Noordoostpolder	-5.389	-4.691	-698
Noordwijk	924	-3.536	+4.460
Noordwijkerhout	4.661	-1.447	+6.108
Nuenen c.a.	7.056	-2.443	+9.499
Nunspeet	-1.415	-2.077	+662
Nuth	-3.881	-1.455	-2.426
Oegstgeest	3.578	-2.676	+6.254
Oirschot	-4.397	-1.674	-2.723
Oisterwijk	1.929	-2.370	+4.299
Oldambt	2.223	-5.312	+7.535
Oldebroek	1.119	-1.957	+3.076
Oldenzaal	-3.277	-3.269	-8
Olst-Wijhe	1.898	-1.647	+3.545
Ommen	429	-1.742	+2.171
Onderbanken	-5.104	-853	-4.251
Oost Gelre	-774	-2.506	+1.732
Oosterhout	452	-5.758	+6.210
Ooststellingwerf	1.326	-2.584	+3.910
Oostzaan	1.566	-755	+2.321
Opmeer	-2.754	-1.237	-1.518
Opsterland	-12.587	-2.764	-9.823
Oss (na herindeling)	6.572	-10.148	+16.720
Oud-Beijerland	-412	-1.977	+1.565
Oude IJsselstreek	-2.621	-3.655	+1.034
Ouder-Amstel	-1.419	-1.062	-357
Oudewater	868	-818	+1.686
Overbetuwe	370	-3.506	3.876

Gemeente	Opgegeven EMU-saldo 2014	Referentiewaarde	Vershil
Papendrecht	-1.863	-3.049	+1.186
Peel en Maas	-4.885	-3.415	-1.470
Pekela	24	-1.641	+1.665
Pijnacker-Nootdorp	-2.997	-5.522	+2.525
Purmerend	-17.034	-8.591	-8.443
Putten	-11.475	-1.761	-9.714
Raalte	-7.159	-3.033	-4.126
Reimerswaal	2.748	-2.175	+4.923
Renkum	-324	-3.007	+2.683
Renswoude	502	-458	+960
Reusel-De Mierden	5.994	-1.279	+7.273
Rheden	-6.162	-4.175	-1.987
Rhemen	-2.202	-1.508	-694
Ridderkerk	1.446	-5.274	+6.720
Rijnwaarden	-370	-923	+553
Rijssen-Holten	727	-3.226	+3.953
Rijswijk	-5.452	-6.146	+694
Roerdalen	-2.315	-1.946	-369
Roermond	-14.619	-7.554	-7.065
Roosendaal	260	-8.966	+9.226
Rotterdam	-203.789	-171.943	-31.846
Rozendaal	1.039	-155	+1.194
Rucphen	-10.892	-2.126	-8.766
Schagen	-8.797	-4.047	-4.750
Scherpenzeel	-2.708	-617	-2.091
Schiedam	-24.182	-12.161	-12.021
Schiermonnikoog	-861	-252	-609
Schijndel	-7.911	-2.343	-5.568
Schinnen	-2.139	-1.113	-1.026
Schouwen-Duiveland	-219	-4.053	+3.834
's-Gravenhage	-191.036	-103.997	-87.039
's-Hertogenbosch (na herindeling)	-27.353	-24.446	-2.907
Simpelveld	-1.085	-941	-144
Sint Anthonis	254	-1.169	+1.423
Sint-Michiëlsgestel	2.521	-2.549	+5.070
Sint-Oedenrode	-6.600	-1.472	-5.128
Sittard-Geleen	-31.502	-12.293	-19.209
Sliedrecht	1.080	-2.070	+3.150
Slochteren	-125	-1.460	+1.335
Sluis	-8.433	-2.798	-5.635
Smallingerland	-17.217	-7.893	-9.324
Soest	-730	-4.500	+3.770
Someren	-1.555	-2.105	+550
Son en Breugel	-1.885	-1.342	-544
Stadskanaal	-2.178	-4.230	+2.052
Staphorst	-3.318	-1.400	-1.918
Stede Broec	2.699	-1.790	+4.489
Steenbergen	-204	-1.947	+1.743
Steenwijkerland	7.625	-4.850	+12.475
Stein	-7.481	-2.551	-4.930
Stichtse Vecht	-460	-4.714	+4.254
Strijen	-2.848	-801	-2.047
Súdwest-Fryslân	-468	-8.738	+8.270
Ten Boer	364	-691	+1.055
Terneuzen	-1.990	-5.790	+3.800
Terschelling	-554	-786	+232
Texel	804	-2.227	+3.031
Teylingen	-8.796	-3.156	-5.640
Tholen	-2.763	-2.226	-537
Tiel	-6.299	-4.560	-1.739
Tilburg	-96.711	-31.047	-65.664
Tubbergen	-478	-1.715	+1.237
Twenterand	-714	-2.924	+2.210
Tynaarlo	146	-3.436	+3.582
Tytsjerksteradiel	-4.525	-2.893	-1.632

Gemeente	Opgegeven EMU-saldo 2014	Referentiewaarde	Vershil
Uden	-2.995	-4.690	+1.695
Uitgeest	527	-770	+1.297
Uithoorn	-61	-3.218	+3.157
Urk	-3.725	-1.536	-2.189
Utrecht	-91.000	-55.568	-35.432
Utrechtse Heuvelrug	-7.071	-3.985	-3.086
Vaals	-3.767	-1.180	-2.587
Valkenburg aan de Geul	-1.268	-1.968	+700
Valkenswaard	-12.666	-3.687	-8.979
Veendam	-592	-4.322	+3.730
Veenendaal	-5.000	-6.683	+1.683
Veere	2.912	-2.281	+5.193
Veghel	-37	-4.541	+4.504
Veldhoven	6.454	-4.721	+11.175
Velsen	-12.980	-6.464	-6.516
Venlo	-50.061	-13.434	-36.627
Venray	1.722	-5.309	+7.031
Vianen	-2.204	-1.688	-516
Vlaardingen	823	-8.885	+9.708
Vlagtwedde	-1.747	-2.033	+286
Vlieland	-5.167	-334	-4.833
Vlissingen	-12.641	-6.633	-6.008
Voerendaal	-3.658	-1.075	-2.583
Voorschoten	-11.182	-2.162	-9.020
Voorst	3.482	-2.221	+5.703
Vught	-2.173	-2.594	+421
Waalre	-2.964	-1.596	-1.368
Waalwijk	-3.029	-5.006	+1.977
Waddinxveen	-1.624	-2.928	+1.304
Wageningen	-4.829	-3.726	-1.103
Wassenaar	336	-2.324	+2.660
Waterland	-3.902	-1.303	-2.599
Weert	141	-5.575	+5.716
Weesp	-997	-1.614	+617
Werkendam	-13.852	-2.324	-11.528
West Maas en Waal	956	-1.638	+2.594
Westerveld	-6.397	-1.946	-4.451
Westervoort	-1.181	-1.250	+69
Westland	-54.282	-10.158	-44.124
Weststellingwerf	4.126	-2.523	+6.649
Westvoorne	2.029	-1.796	+3.825
Wierden	2.777	-2.000	+4.777
Wijchen	2.644	-3.402	+6.045
Wijdmeren	-205	-2.023	+1.818
Wijk bij Duurstede	-8.049	-1.787	-6.262
Winsum	-134	-1.235	+1.101
Winterswijk	-260	-3.282	+3.022
Woensdrecht	-3.413	-1.818	-1.595
Woerden	268	-4.500	+4.768
Wormerland	504	-1.182	+1.686
Woudenberg	2.778	-1.454	+4.232
Woudrichem	690	-1.395	+2.085
Zaanstad	-62.128	-17.636	-44.492
Zaltbommel	8.486	-2.892	+11.378
Zandvoort	-5.267	-1.915	-3.352
Zederik	-1.486	-1.041	-445
Zeevang	-4.544	-540	-4.004
Zeewolde	6.722	-1.889	+8.611
Zeist	-5.861	-6.345	+484
Zevenaar	-5.393	-3.614	-1.779
Zoetermeer	2.887	-14.708	+17.595
Zoeterwoude	Geen aanlevering	-754	NB
Zuidhorn	-125	-1.745	+1.620
Zuidplas	8.386	-3.372	+11.758
Zundert	-2.602	-1.875	-727

Gemeente	Opgegeven EMU-saldo 2014	Referentiewaarde	Vershil
Zutphen	4.673	-5.909	+10.582
Zwartewaterland	-1.263	-2.112	+849
Zwijndrecht	-10.315	-4.443	-5.872
Zwolle	-26.051	-17.443	-8.608

Vergelijking individuele waterschappen

Waterschap	Opgegeven EMU-saldo 2020	Referentiewaarde	Verschuif
Aa en Maas	-17.922	-17.255	-667
Amstel, Gooi en Vecht	-39.600	-26.276	-13.324
Brabantse Delta	-20.917	-17.717	-3.200
De Dommel	-26.098	-16.049	-10.049
De Stichtse Rijnlanden	-14.300	-16.661	+2.361
Delfland	-12.210	-33.583	+21.373
Fryslân	-42.248	-18.000	-24.248
Groot Salland	-26.780	-10.042	-16.738
Hollands Noorderkwartier	-16.157	-32.758	+16.601
Hollandse Delta	-19.800	-21.178	+1.378
Hunze en Aa's	-81	-13.507	+13.426
Noorderzijlvest	-11.613	-9.020	-2.593
Peel en Maasvallei	-5.358	-8.118	+2.760
Reest en Wieden	-16.821	-7.417	-9.404
Rijn en IJssel	-14.712	-13.068	-1.644
Rijnland	-81.394	-26.860	-54.534
Rivierenland	-15.654	-24.109	+8.455
Roer en Overmaas	-17.346	-12.144	-5.202
Scheldestromen	-12.320	-13.826	+1.506
Schieland en de Krimpenerwaard	-2.148	-13.031	+10.883
Vallei & Veluwe	-17.400	-20.042	+2.642
Vechtstromen	-29.854	-18.823	-11.031
Zuiderzeeland	-10.862	-10.896	+34